

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ «ГРУПИ РИЗИКУ» В ЕКОЛОГІЇ ДИТИНСТВА

Д.Г.Іванова

(кандидат педагогічних наук, доцент,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

В статтє рассматривается сущность и значение социально-педагогической поддержки детей группы риска как необходимость предоставления индивидуальной помощи в процессе социализации ребенка в контексте идей экологии детства.

The article discusses the importance of rendering an individual social and pedagogical support to children at risk in the process of their socialization within the context of the childhood ecology.

Своєрідність сучасного етапу розвитку української держави, демократичні перетворення, які в ній відбуваються, сприяють прискореній трансформації суспільного життя, помітним змінам у соціальній сфері. Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, вдосконалення системи освіти й виховання відповідно до принципів гуманізації та індивідуалізації передбачає максимальне врахування особистісних та психофізичних особливостей дітей і створення належних умов для своєчасного та повноцінного розвитку особистості дитини та її успішному навчанню. У цьому контексті актуальною проблемою сучасної української педагогічної теорії і практики є соціально-педагогічна підтримка дітей у процесі їхньої соціалізації.

Необхідність і значущість надання дітям допомоги в одержанні освіти та соціальної адаптації в суспільстві знаходять підтвердження в таких документах міжнародного стандарту, як „Конвенція ООН про права дитини”, „Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей” і „План дій щодо її здійснення до 2012 року”. Відповідні документи, у яких визначено пріоритетність інтересів дітей, зокрема, й дітей групи ризику, прийняті в Україні: Конституція України, Національна програма „Діти України”, Закон України „Про освіту”, Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти тощо.

Складні умови сучасного соціально-економічного й культурологічного аспектів життя спричиняють проблеми у виживанні і взаєморозумінні членів суспільства різних вікових категорій. Особливо страждають від цього діти, які ще не мають можливості самостійно забезпечити собі достатній і гідний рівень життя, відстояти себе у конфлікті з дорослими, вчасно і правильно зорієнтуватись у різних соціальних ситуаціях.

Проблема такого життєвого й ціннісно-сміслового вибору нерідко має прихований характер, оскільки найближче соціальне середовище – сім'я, маргінальні групи часто сповідують подвійну систему цінностей, тим самим не найкращим чином впливають на неповнолітню особу. Наявне соціальне неблагополуччя окремих сучасних дітей і сімей вимагає посиленої уваги до дітей-інвалідів, дітей-сиріт, дітей-правопорушників, дітей групи ризику й неблагополучних сімей. Зміни у суспільстві вимагають іншого ставлення до таких дітей, модернізації традиційних підходів до організації їх життя, виховання й навчання, зокрема, вдосконалення форм, методів, технологій роботи соціального педагога.

Аналіз характеристик дитячого розвитку відомих науковців минулого (Дж.Брунер, А.Валлон, Л.С.Виготський, О.М.Леонтьєв, Д.Б.Ельконін, О.В.Запорожець, М.І.Лісіна, В.В.Давидов, П.Я.Гальперін и др.) та сучасності (В.В.Абраменкова, В.О.Алексєєв, О.Г.Белякова, Т.М.Бостанджієва, О.Б.Весна, М.Р.Гінзбург, І.Д.Єгоричева, В.Д.Єрмоленко, С.П.Іванов, Б.В.Кайгородов, С.В.Клімін, О.В.Лишин, В.Н.Лозовцева, М.В.Розін, Н.М.Румянцева, Д.І.Фельдштейн, В.С.Хомик, І.П.Шахова та ін.) дозволяє стверджувати, що дорослішання – це насамперед засвоєння соціальних норм та їх сенсу у свідомості дитини.

Стрижнем дитячого розвитку визначають соціальне, його усвідомлення та засвоєння, де показником виявляється ступінь соціалізації індивіда. Відтак актуальним видається вивчення провідної ролі соціальних факторів у розвитку особистості, дослідження особливостей процесів соціалізації та індивідуалізації на різних вікових етапах. Однак, на нашу думку, проблему впливу соціально-педагогічної підтримки на соціалізацію особистості дитини, у контексті ідей екології дитинства, досліджено недостатньо.

Метою статті є розгляд сутності та значення соціально-педагогічної підтримки дітей «групи ризику» з позицій екології дитинства.

Дитинство як інтегративне соціальне явище є предметом вивчення не лише педагогіки, психології, а й багатьох інших наук. Російський соціолог І.Кон зазначав, що світ дитинства – це невід’ємна частина життя кожного народу, кожний дорослий несе у собі спадщину дитинства і не може звільнитися від неї. Тому суспільство не може пізнати себе, не пізнавши закономірностей свого дитинства (1). Виховний вплив світу дорослих, вписуючись у певний соціальний, культурний та історичний контексти, формує свою педагогічну парадигму дитинства — сукупність характерних для суспільства на певному історичному етапі установок, цінностей, шляхів і механізмів їх реалізації в галузі педагогічної підтримки, освіти і виховання дітей.

За твердженням французького демографа Ф.Арієса, сутність дитинства пов’язана не з біологічним станом незрілості, а з певним соціальним статусом, сукупністю доступних форм і видів діяльності. З розвитком суспільства змінюється і ставлення до дітей. Американський психолог, історик Л.Демоз описав шість послідовних періодів трансформації ставлення людства до дитинства:

1) від давніх часів до IV ст. — “інфантицидний” стиль, для якого характерне насильство над дитиною;

2) IV — XIII ст. — стиль покинутий, згідно з яким виховання дітей здійснювалося у чужих сім’ях, монастирях, де побутувала холодна, суворая атмосфера;

3) XIV—XVII ст. — “амбівалентний” стиль, який поєднував увагу до дітей і впливи, спрямовані на подолання “злої” сутності волі, на заперечення самостійного духовного життя дитини;

4) XVIII ст. — “нав’язливий” стиль, особливістю якого був суворий контроль дорослих над поведінкою та внутрішнім світом дитини;

5) XIX — середина XX ст. — “соціалізуючий” стиль, що ознаменував зародження інтересу до внутрішнього світу дитини, створення умов для підготовки дітей до самостійного життя;

6) друга половина XX ст. — “допомагаючий” стиль, якому властиве прагнення батьків до емоційного контакту з дітьми, увага до їхнього індивідуального розвитку.

Кожна суспільно-економічна формація породжує відповідну стратегію виховання, яка ґрунтується на моральних, релігійних, соціальних засадах суспільства, що зумовлюють пріоритетність дисциплінуючого чи активізуючого педагогічного впливу на дитину. Сучасна концепція дитинства ґрунтується на визнанні його провідної ролі у психічному розвитку і становленні особистості. Отже, формування методології полідисциплінарного вивчення проблематики дитинства забезпечує вдосконалення практики навчання і виховання дітей. Зрушення у цій сфері пов’язані з визнанням самоцінності дитинства, гуманістичною спрямованістю виховання на розвиток особистості дитини.

У розвитку дитини провідна роль належить дорослим. Дитина є соціальною істотою. Потреба у співробітництві з дорослими виникає ще в ранньому дитинстві, коли дорослий цілком забезпечує усі життєві потреби дитини. Він уводить її до навколишнього світу, задовольняє одну з головних потреб психічного розвитку — появу нових вражень, передає виховні функції спеціально організованим структурам (дитячий садок, школа, засоби масової інформації), порушує глибинні зв’язки дорослого світу і світу дітей, поглиблює розрив між ними.

Від педагога, який прагне позитивно впливати на дитину, вимагається багато знань, творчості і терпіння. Співзвучність суб’єктів виховання — особистості дитини і особистості

педагога — є передумовою його ефективного впливу на розвиток дитини. За словами вітчизняного вченого І.Беха, лише особистісно-орієнтоване виховання досягає розвивальної мети, оскільки воно спрямоване на усвідомлення вихованцем себе як особистості, на вільне і відповідальне самовираження. Це передбачає розуміння, прагнення й уміння педагога зберігати і підтримувати самотність дитинства, перетворення взаємин формальних (навчальний процес) на особистісні. При цьому важливо обрати оптимальні форми і методи виховання і навчання.

Правильність виховання полягає у баченні можливостей вихованця: те, що на певний момент він може робити з допомогою дорослого, невдовзі робитиме самостійно. Виховання і навчання, орієнтуючись на “зону найближчого розвитку”, випереджають розвиток дитини і сприяють йому. Водночас слід враховувати закономірності психічного розвитку дитини, ставити перед нею посильні завдання. Можливості виховання зростають відповідно до того, наскільки воно охоплює життя дитини. Педагогу важливо пізнавати характер і закони розвитку життя, вміло використовувати результати пізнання у своїй діяльності. Сила виховання полягає в тому, що воно, ґрунтуючись на знанні законів розвитку, може цілеспрямовано керувати ним.

Саме ці питання є стрижневими у змісті нової галузі педагогічного знання – екології дитинства. У прямому значенні це складне, винятково широке інтегроване поняття охоплює створення сприятливих умов для повноцінного життя дитини у певному соціумі, регіоні. Таку проблему науковці досліджують у соціально-економічному, медичному, правовому, екологічному, психолого-педагогічному аспектах (2; 3). Останній передбачає цілеспрямоване створення необхідних умов для повноцінного фізичного, духовного, інтелектуального розвитку і саморозвитку дитини в умовах шкільної, позашкільної освіти і родинного виховання.

Серед найважливіших положень, які окреслюють екологічно сприятливе середовище для виховання і розвитку дитячої особистості, визначають збереження самоцінності дитинства; врахування неповторної індивідуальності дитячої особистості у навчально-виховному процесі; забезпечення емоційного благополуччя дітей у школі; розвиток в учнів позитивної мотивації до навчальної діяльності як передумова оцінювання їх навчальних досягнень; пріоритетність оздоровчих функцій школи; підкреслення гуманістичної цінності сучасних педагогічних систем; формування екологічного світогляду в учнів на ідеях коеволюції (спільної еволюції природи і суспільства) (4).

Таким чином, екологія дитинства – це підхід, який розглядає дитинство як суверенну частину долі людини, особливий Всесвіт, що має бути захищений від несприятливих життєвих обставин, свавілля дорослих, насильства й жорстокого ставлення оточуючих. У цьому контексті важливим напрямком екології дитинства є соціально-педагогічна підтримка дітей «групи ризику».

Поняттям "групи ризику" позначено категорії людей, чие соціальне положення за тими чи іншими критеріями не має стабільності, які практично не можуть без допомоги соціальних працівників подолати труднощі, що виникають у житті. Це діти-сироти, інваліди, неповні сім'ї, багатодітні сім'ї, люди похилого віку, самотні люди похилого віку, розумово відсталі, мігранти. Соціальний захист цієї категорії населення здійснюється за такими напрямками: соціальне забезпечення, соціальне обслуговування, соціальна допомога, до складу якої належить соціально-педагогічна підтримка дітей.

Оскільки до категорії дітей групи ризику відносяться діти з неблагополучних сімей, педагогічно занедбані, з проявами девіантної поведінки, "діти вулиці", передусім ризик пов'язується з дією несприятливих чинників їхнього життя (психофізичних, соціальних і педагогічних) та більшою ймовірністю виникнення в них кризових життєвих ситуацій. Правовою базою соціального захисту цих категорій населення є документи Міжнародного законодавства: "Декларація прав людини", Конвенція ООН "Про права дитини", Конституція України, Закон України "Про сприяння соціальному становищу та розвитку молоді в Україні", Громадянський кодекс України, Сімейний кодекс України.

Мета соціально-педагогічної підтримки – надання соціально-педагогічної допомоги дітям у важких, проблемних життєвих ситуаціях, сприяння їх соціальній адаптації й успішній соціалізації, формування життєвої компетентності.

Ідеї педагогічної підтримки присутні в працях усіх представників гуманістичного напрямку в педагогіці. Способи надання підтримки були різні, але їх поєднує ідея про необхідність допомогти, підтримати, створити умови для максимального розвитку індивідуальності — основи соціальної стійкості особистості.

Зарубіжні дослідники – К.Валстром, К.Маклафлін, П.Звал, Д.Романо – під соціально-педагогічною підтримкою розуміють допомогу учневі в скрутній ситуації з метою одержання ним навичок самостійності у вирішенні проблем, пізнання себе й уміння адекватно сприймати навколишній світ (5).

На думку М.Шимановського та ін., педагогічна підтримка є основою рефлексивно-інноваційного середовища освітньої установи (6). Необхідно створювати умови для розвитку кожного учня, виховувати самостійність, творчу ініціативу й соціальну відповідальність, які один без іншого неможливі. З погляду вчених (7; 8; 9), самостійну творчу особистість формує тільки самостійна, творча діяльність, воля вибору, атмосфера відкритих, дружніх стосунків, побудована на основі самоврядування.

Зауважимо, що ідеї педагогічної та соціально-педагогічної підтримки тривалий час переважали в теорії, а не на практиці. Педагоги-новатори Ш.О.Амонашвілі, І.П.Волков, Є.М.Ільїн, С.М.Лисенкова, О.Н.Тубельський, В.Ф.Шаталов довели можливість реалізації гуманних взаємин між учасниками педагогічного процесу, розробили ефективні прийоми педагогіки співробітництва. У результаті їхньої діяльності поступово почала формуватися нова ідеологія освіти, прихильники якої пропонували будувати педагогічну діяльність на особливій принциповій основі.

Сучасні науковці (6; 10) до принципів діяльності, що лежать в основі допоміжних відносин, пропонують: 1) визнання безумовної цінності співрозмовника; 2) відмову від використання щодо нього «зовнішнього оцінювання»; 3) глибоке емпатичне розуміння.

Більшість прихильників педагогіки підтримки (Е.О.Александрова, М.В.Алешина, Т.В.Анохіна, А.Бойко, В.С.Болгаріна, О.С.Газман, Т.Г.Григор'єва, М.С.Коган, М.М.Шимановський) уважають, що необхідно спиратися на сильні сторони учня, уникати підкреслення його промахів. Важливо допомогти йому у вирішенні проблем, але при цьому дати право самому вирішувати їх там, де можливо, вірити в його потенціал, створювати для нього ситуацію успіху в діяльності. При соціально-педагогічній підтримці учні протистоять життєвим невдачам, проблемним ситуаціям, а соціальна стабільність стає їхнім життєвим стилем – основою соціальної позиції.

О.С.Газман (11), що розробив і теоретично обґрунтував відповідну концепцію, під педагогічною підтримкою розуміє процес спільного з дитиною визначення її власних інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання перешкод, що заважають їй зберегти людську гідність і самостійно досягати бажаних результатів у навчанні, самовихованні, спілкуванні, способі життя». На його думку, педагогічна підтримка – це діяльність педагога, спрямована на стимулювання самостановлення учня як індивідуальності.

Таким чином, успішність виховання дітей «групи ризику» зумовлюється насамперед усуненням головних чинників ризику, якими є: відсутність або недостатність любові й турботи з боку батьків; негативний життєвий досвід; негативна оцінка себе і своїх можливостей; фізичне, психічне та сексуальне насилля; наслідки різних видів депривації; байдужість з боку суспільства й держави. У зв'язку з цим особливої уваги потребують молоді сім'ї та сім'ї з різними типами неблагополуччя: неповні, розлучені, з асоціальною поведінкою, з усиновленими дітьми та інші, які мають недостатній виховний потенціал.

Захист прав дітей групи ризику на повноцінний розвиток і освіту повинен забезпечуватися через спеціально організовану, професійну соціально-педагогічну допомогу, яка передбачає виявлення, визначення та вирішення проблем кожної конкретної дитини, котра опинилася в ситуації, коли порушуються її базові права.

В цілому соціально-педагогічна підтримка дітей групи ризику спрямовується на соціалізацію особистості.

В основі соціально-педагогічної підтримки таких дітей мають бути наступні принципи: соціальна адекватність виховання, створення цілісного виховного середовища, гуманістична орієнтація виховання, особистісно орієнтований підхід.

Аналіз сучасної практики соціально-педагогічної діяльності з дітьми групи ризику виявив різноманітні форми організації соціальної допомоги. Звернемося до деяких моделей, відомих за кордоном і в Україні:

Наприклад, у 20-ті роки у Великобританії, США втілювався проект т. зв. "общинної школи", згідно з яким школа розглядалася як освітній, культурний та дозвільний центр общини.

Засновник моделі "Вальдорфської школи" Рудольф Штейнер вважав, що соціальний порядок слід співвідносити з потребами і бажаннями людини через розвиток особистості. За кордоном існує понад 500 подібних моделей. Пошуки вітчизняних педагогів у цьому напрямку концентруються навколо таких проблем, як створення широких можливостей для реалізації здібностей дитини, демократизація всього навчально-виховного процесу, партнерський стиль взаємин між учнями й учителями тощо.

Модель "Відкритої школи" поширена у США, Німеччині. У таких школах учителі та їхні учні більшість часу проводять поза школою, вивчаючи рідну мову в редакції газет; математику – у комп'ютерному центрі; історію – в музеї та ін. організація навчально-виховного процесу побудована за принципом "відкритості".

В Україні відомою формою соціальної адаптації молоді та підлітків є Молодіжна академія життя "КЕРМІТ". Вік членів академії 14-20 років. Основна ідея закладена у назву, що створюють аббревіатуру і розуміється як конкретність, емпатія, розвиток, милосердя, інверсія, творчість. Основні напрямки її роботи: навчальна, профілактична, терапевтична діяльність, організація спілкування, навчання для педагогів шкіл, батьків, усіх, хто хоче зрозуміти підлітка.

В історії розвитку світової соціальної педагогіки відома психолого-педагогічна служба "Гайденс" (від англ. guidance – вести, керувати, спрямовувати). Головна мета служби – допомога людині у скрутній ситуації.

Англії цим словом називають частіше діяльність, спрямовану на соціальний й індивідуальний розвиток особистості, що припускає навчання соціальних навичок, профорієнтування, інформування про можливе вивчення предметів, допомогу в їхньому виборі, турботу, підтримку, а у США, як правило, пов'язують із превентивною (попереджувальною) роботою, а номен «counselling» використовують на позначення діяльності фахівців у роботі з проблемами дітей, що вже існують.

Практика роботи спеціальних закладів для дітей-правопорушників підтверджує, що використання традиційних методів покарання й перевиховання не дає ефективних результатів щодо соціальної реабілітації й реінтеграції цих дітей у суспільство. Тому нагальним стає пошук і використання нових підходів з використанням соціально-педагогічних методик і технологій, побудованих з урахуванням вікових особливостей та індивідуальних психолого-педагогічних і життєвих проблем дітей. У цілому непорушним у процесі їх виховання повинно бути право кожної дитини на таке поводження. Пріоритетом стає орієнтація на реінтеграцію та виконання корисних ролей у суспільстві.

Таким чином, у рамках педагогіки підтримки мета освіти й виховання школяра виявляється продуктом спільних зусиль соціального педагога й учня. Педагогіка підтримки ставить перед наставником дві проблеми:

- 1) необхідність створення умов, що стимулюють участь вихованця в якості співпрацівника процесу власної освіти та виховання з опорою на наявні в нього потреби й здібності, мотиви й інтереси;

- 2) нейтралізація можливих антисоціальних й індивідуально-деструктивних цілей.

У розглянутому контексті нейтралізація припускає надання можливості вільного вибору, орієнтованого на власний внутрішній світ дитини, створюючи необхідні умови для

самовизначення й самореалізації її в навколишньому світі. Реалізуючи педагогічну підтримку, педагог не прагне нав'язати йому свої цілі, а виходить із життєвих цілей учня, організовуючи на їхній основі соціалізацію дитини групи ризику.

З цих позицій О.В.Токмакова визначає педагогічну підтримку як превентивну допомогу учневі в процесі інтелектуального розвитку (12); О.М.Кодатенко педагогічну підтримку пов'язує з педагогічною діяльністю, орієнтованою на прилучення дитини до соціально-культурних і моральних цінностей, на створення предметного простору для самореалізації й саморозвитку особистості (13); Т.В. Анохіною та ін. під соціально-педагогічною підтримкою розуміється система засобів, що забезпечує допомогу учням у самостійному індивідуальному виборі (моральному, цивільному професійному екзистенціальному самовизначенні), у подоланні перешкод самореалізації в навчальній, комунікативній, трудовій і творчій діяльності (5) тощо.

На нашу думку, головним є те, що у процесі підтримуючої освіти педагог і учень виявляються рівноправними суб'єктами, співтворцями освітнього й виховного процесів, взаємини між ними формуються за моделлю суб'єкт-суб'єкт. При такому підході дитина – справжній суб'єкт власного розвитку, який залежить від її внутрішнього світу, потенціалу, інтересів і проблем. Учень перетворюється із засобу досягнення цілей педагога в освітню мету власного розвитку, підтримуваного наставником. Механізмами педагогічної підтримки є: розуміння, прийняття, довіра, емпатія, а також стратегія авансування, що передбачає нейтральність оцінки й психологічний захист (14).

Як свідчить аналіз наукової літератури (5; 6; 7; 15), самовизначення, будучи провідною категорією парадигми педагогічної підтримки, визначає сутність самого процесу освіти, перетворюючи його на зміст, спосіб і засіб розвитку особистості.

Метою системи соціально-педагогічної підтримки школярів є становлення їх соціальної позиції, зокрема: формування стійкого світогляду, соціальних і моральних якостей, високої психологічної мобільності, гнучкості, здатності засвоювати інформацію, створюючи щось нове, почуття відповідальності за свої вчинки, дії, їхні наслідки, вміння робити правильний життєвий вибір.

Ефективність організації соціально-педагогічної підтримки дитинства базується на створенні системи взаємопов'язаних і взаємозумовлених закладів і служб різного профілю, які об'єднують педагогів, соціальних педагогів, психологів, медиків, соціальних працівників, а також відповідних органів управління. Особливу увагу необхідно приділяти роботі центрів соціального здоров'я сімей і дітей (центри сім'ї, служби сім'ї, консультаційні служби); центрів реабілітації "важких підлітків"; соціальних притулків для дітей і підлітків, змушених утікати із сім'ї через жорстоке поводження з ними, пияцтво батьків; центрів психолого-педагогічної допомоги; "телефонів довіри".

На наш погляд, соціально-педагогічна підтримка дитинства на місцевих рівнях передбачає комплексне розв'язання наступних завдань:

- удосконалення освітньої системи в інтересах розвитку кожної дитини шляхом забезпечення багатоваріантності освітніх програм, можливості вибору освітньої програми відповідно до індивідуальних особливостей розвитку, своєчасної і компетентної діагностики проблем дітей;

- усунення або послаблення впливу чинників ризику на дітей;

- організація соціальної й медико-психолого-педагогічної допомоги й підтримки дітей, які опинились у важких життєвих ситуаціях;

- оздоровлення дитини та її найближчого оточення; поліпшення матеріального становища її сім'ї і поліпшення сімейного мікроклімату;

- подолання відчуження від соціального середовища; вироблення позитивної самооцінки, усвідомленої потреби в знаннях; формування культури спілкування, уміння налагоджувати взаємини і співпрацю з ровесниками й дорослими;

- переосмислення сенсу життя, ціннісних орієнтацій; накопичення позитивного життєвого досвіду й виховання довіри до суспільства на мікро-і макрорівнях.

Ці завдання можуть вирішуватися шляхом соціально-педагогічного патронату дітей і сімей групи ризику, їх залученням до освіти і самоосвіти, творчої й добродійної діяльності, організації педагогічного і правового всеобучу через освітні й виховні програми.

У сучасному суспільстві соціально-педагогічна допомога та підтримка допоможе подолати цілий ряд проблем, як-от: сімейні (шлюбні) конфлікти, проблеми батьківсько-дитячих взаємин, допомога розлученим і самотнім матерям, допомога сім'ям з дітьми повторного шлюбу, допомога опікунським, прийомним сім'ям і сім'ям з усиновленими дітьми; психологічна допомога дитині в подоланні комплексів, задоволенні емоційних потреб, набутті особистісної ідентичності, самовизначенні, виробленні усталених ціннісних і моральних норм, підтримка в кризові періоди розвитку і в кризових життєвих ситуаціях; проблеми особистісного зростання, допомога в ідентифікації з іншими значимими людьми, усвідомленні своїх проблем і своїх можливостей, свого статусу в суспільстві й соціальних ролей; формування соціальної й життєвої компетентності особистості; проблеми психічного й особистісного здоров'я, запобігання спробам суїциду, допомога в ситуаціях життєвих стресів, формування позитивної життєвої концепції особистості; проблеми взаємин учнів і вчителів, учнів між собою, проблеми шкільної успішності, відхилень у поведінці, підтримка дитини з неблагополучної сім'ї, допомога дітям групи ризику і тим, які опинилися у складних життєвих ситуаціях тощо.

З урахуванням вищесказаного вважаємо обов'язковим введення в усі навчально-виховні заклади України посади соціального педагога. Укомплектування системи соціально-педагогічної допомоги й підтримки дитинства кваліфікованими фахівцями. Розроблення спеціальних програм їх підготовки й перепідготовки.

Для розв'язання цих назрілих проблем органам влади потрібно розвивати соціальне партнерство з громадськими організаціями, релігійним об'єднаннями. Більшість неурядових некомерційних організацій у відносинах із владою займають "споживацьку" позицію, орієнтуючись в основному на можливість фінансування локальних ініціатив. Інші ж – обмежуються лише інформуванням влади про проблеми, не відстоюючи чиїхось інтересів, не виступаючи ні з законодавчими ініціативами, ні з пропозиціями щодо систематичної співпраці. Аналіз проектних ініціатив і результатів діяльності таких організацій дозволяє зробити висновок, що в переважній більшості ті, хто на словах "захищає" і "підтримує" дитинство, на практиці ж сповідує патерналістські підходи. Неблагополучні ж діти, як і раніше, залишаються наодинці зі своїми проблемами.

Аби виробити й упровадити в життя найефективніші принципи реалізації політики в сфері захисту прав і законних інтересів дітей, підлітків і молоді необхідні пошук, узагальнення та поширення досвіду найбільш дієвих соціальних програм і проектів. Вони мають бути спрямовані на пропаганду здорового способу життя, створення і розширення системи сімейних форм влаштування дітей, які залишилися без батьківської опіки, соціальну реінтеграцію випускників інтернатних установ.

Необхідно також розвивати мережу спеціалізованих міських (районних) центрів з надання термінової допомоги дітям, які потрапили в кризову ситуацію чи пережили насильство.

Водночас поліпшити профілактику соціального сирітства, дитячої бездоглядності і правопорушень, розв'язати проблеми родини – пріоритетного для дитини середовища, надто складно без ефективної системи контролю. Необхідний постійний контроль як за дотриманням прав дітей, так і за діяльністю органів влади, відповідальних за цей напрям діяльності.

Потрібно також створювати умови для соціально-трудової адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки, передбачати заходи зі стимулювання їх трудової діяльності, що унеможливить формування споживацьких настроїв у цієї категорії молодих людей.

Сучасне українське суспільство фактично поставлено перед вибором свого майбутнього. Такий історичний виклик сучасності. Його актуальність і значимість посилюється демографічною ситуацією в країні та невтішною статистикою.

Безумовно, проблему слід вивчати всебічно. Тому конче необхідна ініціація широкого експертного і суспільного обговорення цієї проблеми. Це сприятиме виробленню головних напрямів і пріоритетів державної політики та створенню умов підростаючому поколінню для щасливого дитинства.

Найголовніше ж у подоланні дитячої бездоглядності і безпритульності – це комплекс профілактичних заходів з упередження негативних соціальних явищ і тенденцій, чітка координація діяльності державних структур, громадських організацій, релігійних конфесій, учених, педагогів задля розвитку у дітей здібностей до самозабезпечення і наступної самореалізації.

1. Кон И.С. Открытие «Я». - М., 1978.
2. Пегов В.А. Возраст: воспитание и образование. Введение в экологию детства: Учебное пособие. - Смоленск, 1999.
3. Пегов В.А. Проблема "Экологии детства": симптомы и возможные пути решения // Культура, искусство, образование: проблемы, перспективы развития: Материалы международной научно-практической конференции (Смоленск, 15-16 декабря 1999 г.). - Смоленск, 1999.-Ч.ІІ.
4. Савченко О.Я. Екологія дитинства: В.О.Сухомлинський і сучасна початкова школа // Початкова школа. - 2000. - №11.
5. Анохина Т.В, Валстром К., Звал П., Маклафлин К., Понте П., Романо Д. Идеи и технологии педагогической поддержки в образовании США, Великобритании, Голландии // Воспитание и педагогическая поддержка детей в образовании: Материалы всерос. конф. / Под ред. О.С. Газмана. -М., 1996.
6. Шимановский М.М. Формування у старшокласників громадянської позиції засобами суспільствознавчих дисциплін: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. - К., 2003.
7. Михайлова Н.Н., Юсфин СМ. Процесс совместного преодоления, или Педагогическая поддержка ребенка как предмет управления // Директор школы. - 2007. - №2.
8. Бондаренко В.И. Социально-педагогическая деятельность «открытой» школы в поликультурной среде: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. - Ставрополь, 2005.
9. Бондаренко Г. Сутність і значення педагогічної підтримки в процесі формування соціальної стійкості особистості старшокласника // Соціальна педагогіка: теорія і практика. - 2007. - № 4.
10. Братченко С.Л. Гуманистическая экспертиза образования: условия проведения // Школьные технологии. - 2001. - №23.
11. Газман О.С. Неклассическое воспитание: от авторитарной педагогики к педагогике свободы. - М., 2003.
12. Токмакова О.В. Педагогическая поддержка интеллектуального развития младших подростков в процессе обучения: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. - Киров, 2003.
13. Кодатенко О.М. Педагогическая поддержка социализации личности подростка: Дис. ... канд. пед. наук. - Саратов, 1998.
14. Машарова Т.В. Педагогическое моделирование индивидуально-личностного развития школьника в информационно-образовательной среде: Монография / Т.В. Машарова, Е.А. Ходырева, А.А. Харунжев; Вят. гос. гуманит. ун-т. – Киров, 2004.
15. Бородатая М.П., Ершова П.П. Технологии социальной деятельности в обществе // Технологии социальной поддержки молодой семьи. – Киров, 2001.